
STAREA DE SPIRIT A POPULAȚIEI SÂRBE DIN JUDEȚUL TIMIȘ-TORONTAL ÎN URMA RUPTURII DINTRE IUGOSLAVIA ȘI LAGĂRUL COMUNIST (1948)

Vasile Rămneanțu*

Cuvinte cheie: Banat, stare de spirit, populație sârbă

Keywords: Banat, mentality, serbian population

Ruptura care s-a produs între Uniunea Sovietică și Iugoslavia¹ a găsit România în tabăra sovietică. Subordonarea totală a conducerii Partidului Comunist Român față de Kremlin în chestiunea iugoslavă reiese și din discuțiile care au avut loc în cadrul ședinței Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 18 septembrie 1948, când Gheorghe Gheorghiu Dej a propus consultarea „tovilor sovietici” pentru acordarea accesului pe teritoriul românesc a unor funcționari iugoslavi în vederea recepționării lucrărilor hidrografice comune din zona de frontieră româno-iugoslavă².

România a participat la campania coordonată de către Moscova contra Iugoslaviei și care prevedea, printre altele, atacuri în presă, recrutarea sau infiltrarea de spioni și sabotori la frontierele Iugoslaviei cu România, Ungaria, Bulgaria și Albania sau acordarea de sprijin grupurilor de cominformiști iugoslavi care au fugit din țara lor³. În acest sens, presa română a publicat în perioada 1-20 septembrie 1948, 133 de articole contra Iugoslaviei lui Tito⁴. Și în România a fost constituită o organizația a emigranților politici

* Universitatea de Vest Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, B-dul Vasile Pârvan, 4, e-mail: vasileramneantu@yahoo.com

¹ Despre ruptura produsă între Tito și Stalin vezi printre alte lucrări Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova; Idem, *The New Class: An Analysis of the Communist System*, Harcourt Trade Publishers, 1982.

² Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Schisma roșie. România și declanșarea conflictului sovieto-iugoslav (1948-1950)*, București, 2007, p. 169.

³ *Ibidem*, p. 41.

⁴ *Ibidem*, p. 182.

comuniști iugoslavi, care a beneficiat de un ziar propriu ce urma să apară de două ori pe lună și să fie difuzat în Iugoslavia. Editura de partid era obligată să asigure redacției ziarului mijloacele de tipar și de hârtie, iar I. Chișinevschi conducea din partea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român această activitate (urmând să propună Secretariatului Comitetului Central și un proiect de buget)⁵.

Hotărârea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român privind întărirea luptei „împotriva clicii fasciste a lui Tito și a agenturii ei” prevedea printre altele: concentrarea în zona frontierei româno-iugoslave (în special în comunele sârbești) a unui număr mare de activiști de partid (dintre cei mai buni); îmbunătățirea în această regiune a propagandei și agitației, punându-se un accent deosebit pe pregătirea agitatorilor care vor activa în satele cu populație sârbă; organizarea ascultării emisiunilor în limba sârbă a posturilor de radio Timișoara, România Liberă etc., îmbunătățirea calității emisiunilor de radio, cât și apariția unor emisiuni în limbile slovenă și macedoneană. S-a hotărât intensificarea muncii de formare a cadrelor de partid de naționalitate sârbă și prin organizarea unui sistem de învățământ de partid cu limba de predare sârbă (cei care urmau aceste școli trebuiau să fie bine verificați). Măsuri dure au fost luate împotriva adversarilor regimului comunist. Astfel, trebuia curățit un teritoriu de cel puțin 25 de kilometri de la granița iugoslavă „de toate elementele dușmănoase și suspecte: chiaburi, titoiști, hitleriști, legionari, macedonieni suspecti, șoviniști unguri, sioniști, sectanți, ofițeri reacționari deblocați, funcționari comprimați”. De asemenea, urma să fie rezolvată „radical” situația cetățenilor străini cu pașaport (iugoslavi, din țările capitaliste etc.) care trăiau pe teritoriul românesc „fără interes de stat”. În plan religios, Biserica Ortodoxă Sârbă din Banatul românesc trebuia ruptă complet de episcopatul de la Vârșeț și transformată într-o biserică autocefalică.

Pe de altă parte, hotărârea prevedea întărirea organizației de bază a emigranților politici iugoslavi care trăiau în Republica Populară România, intensificarea acțiunii de distrugere a rețelei de agenți ai U.D.B.-ei care acționa pe teritoriul României. În altă ordine de idei, urma să fie îmbunătățită munca de difuzare a materialului de propagandă anti-titoistă peste granița româno-iugoslavă. Trebuia asigurat ca acest material să ajungă în mâinile oamenilor muncii din țara vecină și aceasta în condițiile în care, până în acel moment,

⁵ *Ibidem*, p. 204-205.

autoritățile române nu dețineau date despre soarta materialului propagandistic ajuns pe teritoriul iugoslav. Pentru difuzarea materialelor de propagandă în Iugoslavia urmau să fie folosite canalele pornind din țările capitaliste: corespondența, exporturile în Iugoslavia, liniile internaționale de transport care traversau teritoriul iugoslav, expozițiile internaționale și târgurile de mostre etc. Se mai prevedea „organizarea legăturilor pe teritoriul statului vecin și trimiterea de comuniști bine verificați și instruiți pentru munca politică ilegală în Iugoslavia, prin canale bine organizate”⁶.

Vom analiza în continuare starea de spirit a populației sârbe din Timiș-Torontal după ruptura dintre Iugoslavia și celelalte state din lagărul comunist. O dare de seamă elaborată de către Legiunea de Jandarmi Timiș-Torontal evidențiază că în urma evenimentelor petrecute în lagărul comunist au fost înregistrate treceri frauduloase ale frontierei din România spre statul vecin, fugarii fiind adversari ai regimului comunist de la București. În altă ordine de idei, se arată că la 16 iulie 1948 a avut loc un incident de frontieră, când un grănicer român de la pichetul din Giera, rătăcind pe teritoriul iugoslav, a fost întâmpinat cu focuri de armă de către grănicerii iugoslavi. Documentul mai releva că autoritățile iugoslave au întărit efectivele de grăniceri, fiind reamenajate pe frontieră vechile puncte de apărare. În localitățile sârbești aflate în apropierea frontierei româno-iugoslave a fost întărită paza comunală. Se mai observau și exerciții întreprinse de către aviația militară iugoslavă în apropierea graniței. Față de toate aceste evoluții autoritățile jandarmeriei române propuneau creșterea efectivelor posturilor de jandarmi din apropierea frontierei cu Iugoslavia⁷.

La 6 iulie 1948, într-o notă întocmită de către comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal privind starea de spirit a populației sârbe care locuia pe raza acestei Legiuni, se sublinia că foștii partizani care au luptat în cel de-al doilea război mondial alături de Tito și care, în acel moment, dețineau funcții de conducere în organizațiile Partidului Muncitoresc Român, temându-se de a nu fi arestați în urma rupturii dintre Iugoslavia și celelalte state comuniste, își părăseau noaptea domiciliile, adăpostindu-se la diferiți prieteni de origine etnică română și germană. Semnificativă în acest sens era

⁶ *Ibidem*, p. 240-247.

⁷ Direcția Județeană a Arhivele Naționale Timiș, fond *Legiunea de jandarmi Timiș-Torontal*, d. 234/1948, f. 51.

situația din localitatea Sâmpetru Mare. Învățătorul din această comună, care activa în acel moment în cadrul Legației iugoslave de la București, era sigur că în condițiile în care nu ar fi muncit la oficiul diplomatic respectiv ar fi fost arestat de către autoritățile române. Un alt locuitor, Draga Petcov, lider al organizației locale a Partidului Muncitoresc Român a împărțit consătenilor săi publicația *Pravda* în limba sârbă. După lecturarea ziarului respectiv aceștia erau foarte îngrijorați de evoluția evenimentelor din cadrul blocului comunist, iar președintele Asociației voluntarilor sârbi a afirmat că „în ziar scrie rău, trebuie să ne strângem opincile pentru fugă”. Un învățător sârb a fost observat că se afla în contact cu conaționalii săi încadrați în Partidul Muncitoresc Român. În document se aprecia că starea de spirit a populației sârbe părea a fi agitată, neliniștiți fiind în special cei care făceau parte din Partidul Muncitoresc Român. Populația neîncadrată în niciun partid politic manifesta o oarecare bucurie în urma evenimentelor care au avut loc, așteptând cu satisfacție să se petreacă noi evenimente în țara vecină, aducând injurii la adresa celor încadrați în Partidul Muncitoresc Român, pe care îi acuzau că și-au făcut de cap împreună cu Tito. Circula și zvonul că Iugoslavia ar fi primit un important ajutor din partea S.U.A.⁸.

Locuitorii de origine sârbă din Variaș au manifestat, în urma atitudinii adoptate de Iugoslavia față de U.R.S.S., o oarecare satisfacție, fapt ce i-a determinat să organizeze chefuri⁹. Potrivit unei note întocmită de către jandarmii aceleiași comune, la 2 iulie 1948 cinci locuitori sârbi de orientare democratică ascultau postul de radio Belgrad¹⁰.

În localitățile aflate pe raza sectorului de jandarmi Giulvăz, în urma citirii rezoluției Cominformului de condamnare a Iugoslaviei, majoritatea țăranilor plugari erau foarte îngrijorați că și în România, prin aplicarea reformei leniniste, li se vor lua pământurile, înființându-se colhozuri. În schimb, alți locuitori aveau o altă opinie, arătând că în România nu se va întâmpla acest lucru¹¹.

O notă întocmită de către jandarmii postului Moravița (3 iulie 1948) relatează că în găurile localităților iugoslave situate în apropierea frontierei cu România exista pază militarizată, iar în zona de frontieră au fost amenajate

⁸ *Ibidem*, d. 231/1948, f. 1.

⁹ *Ibidem*, f. 2.

¹⁰ *Ibidem*, f. 4.

¹¹ *Ibidem*, f. 5.

dispozitive militare, cu câmpul de tragere îndreptat spre Republica Populară România. Aveau loc, de asemenea, zboruri de antrenament ale avioanelor militare iugoslave. A fost luată măsura ca prin intermediul agenților informatori să fie intensificată supravegherea frontierelor¹². Un alt document similar, privitor la localitățile Gherman, Jamu Mare și Lățunaș arăta că, în urma noii orientări politice a Iugoslaviei, populația mai săracă era îngrijorată, pe când cea înstărită și cea șvăbească era optimistă, existând convingerea că situația acesteia (în special a germanilor) se va mai îmbunătăți. De ambele părți ale frontierei circula zvonul potrivit căruia ambasadorul României la Belgrad a fost rechemat în țară. Se relata că populația din Iugoslavia care locuia în zona de frontieră era favorabilă politicii promovate de către Tito. În privința populației sârbești din Banatul românesc (în special cea din localitățile din apropierea frontierei), aceasta comenta evenimentele care se petreceau în Iugoslavia în mod discret, unii sârbi „mai încrezuți” afirmând că nu Tito ar fi vinovat de acțiunile ostile față de U.R.S.S., ci ceilalți conducători ai statului vecin, care căutau astfel să compromită persoana liderului Partidului Comunist din Iugoslavia. Documentul mai cuprindea și informația privind existența în apropierea Vârșetului a unui aeroport în jurul căruia se desfășurau exerciții militare¹³.

În localitatea Gelu majoritatea populației (care era de origine etnică sârbă) era foarte mulțumită de politica lui Tito, de faptul că a rupt relațiile cu U.R.S.S. Aceasta aproba și stabilirea legăturii de prietenie cu anglo-americanii, apreciind că puterile occidentale ar ajuta Iugoslavia în cazul în care Moscova ar căuta să o amenințe. Se relata faptul că trei delegați ai Partidului Muncitoresc Român din Timișoara au dat jos din Primăria localității tabloul lui Tito, declarând că acesta nu mai era prietenul României. Comentându-se printre locuitorii de naționalitate sârbă acest eveniment, unii dintre aceștia precizau că „nu-i nimic că-l dă jos acuma, că nu peste mult timp va fi și mai mare”¹⁴.

O parte din populația comunei Beșenova-Veche era complet satisfăcută de politica promovată de către Tito. Se mai sublinia că locuitorii nu erau mulțumiți de sistemul comunist românesc. Nota jandarmilor arăta că în

¹² *Ibidem*, f. 8.

¹³ *Ibidem*, f. 9.

¹⁴ *Ibidem*, f. 10.

februarie 1948 avocatul Petru Telbis a întocmit un memoriu adresat liderului Iugoslaviei în care se preciza că populația din Banatul românesc dorea alipirea regiunii la Iugoslavia¹⁵.

Situația la frontiera dintre cele două state era analizată și în nota din 17 iulie 1948. Se consemna că pe frontieră sârbii săpau trașee noi, reamenajându-le totodată pe cele vechi. Referindu-se la raporturile existente între grănicerii români și cei sârbi se evidențiază că până în jurul datei de 5-6 iulie militarii celor două state discutau între ei, dar după data respectivă dialogul a fost întrerupt. Circula zvonul că în Iugoslavia ar fi sosit trupe anglo-americane, fapt ce a produs bucurie în rândul populației germane care locuia în zona românească de frontieră¹⁶.

O notă informativă din 17 iulie 1948, semnată de către comandantul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, relatează că membrii Partidului Comunist din Iugoslavia de naționalitate maghiară erau cercetați de către autoritățile de securitate iugoslave, fiind arestați mai mulți membri de partid de această etnie. Informația era catalogată ca fiind sigură¹⁷.

Alte informații privitoare la ceea ce se petrecea în interiorul statului vecin erau cuprinse într-o altă notă din aceeași zi. Potrivit acesteia, toți deținuții politici precum și germanii aflați în lagăre au fost eliberați, primind toate drepturile cuvenite și restituindu-li-se o parte din avere. În același timp, au fost interzise întrunirile și orice fel de petreceri. În comune au fost înființate gărzii civile alcătuite din 40-50 de locuitori. Au fost desființate cartelele, piața fiind liberă pentru tot felul de articole de îmbrăcăminte, unelte agricole etc. Se discuta și despre faptul că Tito ar fi întreprins o vizită la Londra. Cetățeanul sârb de origine etnică română Păun Boroancă din Alibunari a fost prins de către autoritățile române când a trecut ilegal frontiera în România. Declarația pe care a dat-o autorităților cu acest prilej conținea informația conform căreia la Alibunari a fost înființat un aeroport în care se aflau 50 de avioane militare, acest fapt îngrijorând populația din localitatea amintită mai sus¹⁸.

O notă redactată de către jandarmii din Jamu-Mare arată că populația din Iugoslavia era în proporție de 95% de partea lui Tito¹⁹.

¹⁵ *Ibidem*, f. 13.

¹⁶ *Ibidem*, f. 14.

¹⁷ *Ibidem*, f. 16.

¹⁸ *Ibidem*, f. 17.

¹⁹ *Ibidem*, f. 18.

Un document al Jandarmeriei din 17 iulie 1948 evidenția că evenimentele din Iugoslavia erau comentate în județul Timiș-Torontal de la om la om sau în cercuri restrânse. Clasa muncitoare și toți cei care se aflau de partea regimului comunist condamnau politica promovată de Belgrad. Reacțiunea, chiaburimea și în special șvabii se bucurau de ceea ce se întâmpla în lagărul comunist. În privința sârbilor, o parte dintre aceștia erau mai liniștiți ca în trecut (probabil jandarmii aveau în vedere acțiunile întreprinse în anii 1944 -1945 de cei care au luptat în armata de partizani a lui Tito și care în perioada respectivă urmăreau alipirea Banatului românesc la Iugoslavia), dar se interesau îndeaproape de situația din Iugoslavia și țineau legătura cu conaționalii lor din țara vecină care veneau la muncile agricole în Banatul românesc, având pământ în această zonă (ex. Soca, Partoș). Față de criza izbucnită între Iugoslavia și celelalte state din lagărul comunist, domnea o oarecare îngrijorare și nesiguranță în rândul populației sârbești (dar și a coloniștilor care locuiau în Timiș-Torontal). Raportul relatează că preotul sârb Dușan Stancov din Dejan a afirmat în localul Cooperativei din Moravița că aproba politica dusă de către Partidul Comunist din Iugoslavia, iar în curând trupele lui Tito vor defila prin Moravița spre Timișoara. Preotul a dispărut de la domiciliul său, fiind pus sub urmărire. Se solicita supravegherea îndeaproape a populației de etnie sârbă²⁰. Autoritățile jandarmeriei dețineau informații că sârbii din Soca și Dejan se întruneau mereu la sediile organizațiilor lor „unde bănuim că se face șovinism”²¹.

La mijlocul lunii iulie 1948 în Jimbolia au fost răspândite manifeste iugoslave, scrise în limba maghiară, referitoare la situația politică din Iugoslavia. În ele se protesta și contra rezoluției Biroului Informativ privitoare la statul vecin. Autoritățile jandarmeriei precizau că manifestele au fost răspândite de către personalul Căilor Ferate din Iugoslavia²².

La 19 iulie la Cruceni circula zvonul alipirii României, Iugoslaviei și Albaniei la U.R.S.S.²³, iar în localitatea Giera populația sârbă arăta că și Ungaria și Bulgaria urmau politica dusă de către Iugoslavia, acest lucru fiind discutat la moara din Tolvădia. Se preciza că sârbii căutau a difuza știri alarmiste când se aflau la mori, profitând de faptul că țăranii erau nemulțumiți în legătură cu normele impuse la măcinatul și la colectările de cereale. Se

²⁰ *Ibidem*, f. 24, 26.

²¹ *Ibidem*, f. 26.

²² *Ibidem*, f. 27-28.

²³ *Ibidem*, f. 34.

propunea supravegherea sârbilor din Giera, iar șefii posturilor de jandarmi care aveau mori pe raza lor de activitate să-și organizeze un serviciu de informații în morile respective²⁴.

La sfârșitul lunii iulie 1948 sârbii din Timiș-Torontal urmăreau cu mult interes desfășurarea evenimentelor din Iugoslavia. Ei ascultau posturile de radio străine, interesându-se de desfășurarea Congresului Partidului Comunist iugoslav. Majoritatea aprobau politica promovată de către factorii decizionali din statul vecin și nutreau speranța unei schimbări a situației și în Republica Populară România. Țineau contactul cu sârbii din Iugoslavia „de unde se crede că ar primi și instrucțiuni”²⁵.

La Gad organizația locală a Partidului Muncitoresc Român condusă de către învățătorul Liuba Petrov se situa de partea lui Tito. Sârbii de aici țineau legătura cu conaționalii lor care erau plecați la studii în Iugoslavia. Și la Rudna populația sârbă era pro-titoistă²⁶.

Un raport din 31 iulie 1948 aducea informații privind evenimentele care se desfășurau de partea iugoslavă a frontierei. Erau semnalate mișcări la pichetele de grăniceri iugoslave din zona Clari și Checia, unde se săpau adăposturi militare. Tabloul lui Stalin a fost dat jos de la ghereta pichetului Clari, iar sârbii care veneau în România la muncile agricole afirmau că în Iugoslavia au fost arestați comuniștii care se opuneau politicii lui Tito. Cei care veneau să-și lucreze pământul în Banatul românesc au lansat și zvonul că în curând această provincie va fi alipită, până la Orșova, la Iugoslavia²⁷.

În această stare de tensiune, la 24 iulie 1948 a sosit în gara Jimbolia un grup de 152 de ofițeri și subofițeri iugoslavi care se întorceau de la Școala militară din Moscova. Din Iugoslavia a venit pentru a-i prelua pe militarii iugoslavi un tren special, pe locomotiva acestuia fiind expuse steagul iugoslav, un tablou mare al lui Tito precum și unul mic al lui Stalin. După ce trenul a fost pus în mișcare spre țara vecină, pasagerii săi au strigat: *Iugoslavia, Jivja druji Tito*²⁸.

La începutul lunii august 1948 jandarmii postului din Moravița dețineau informația că grănicerii sârbi din fața pichetului grupei 5 Moravița au instalat

²⁴ *Ibidem*, f. 37.

²⁵ *Ibidem*, f. 38-39.

²⁶ *Ibidem*, f. 40.

²⁷ *Ibidem*, f. 42-43.

²⁸ *Ibidem*, f. 44-45.

o mitralieră de tip nou pe roate. Totodată se lucra la construirea de adăposturi militare și șanțuri de tragere. Grănicerii iugoslavi au început o „campanie de ură” contra celor români, pe motivul că Ana Pauker l-a criticat pe Tito, învinuind pentru aceasta și guvernul român²⁹. La rândul lor, jandarmii de la Jamu-Mare relatau că în zona de frontieră din țara vecină circula zvonul potrivit căruia după 23 august 1948 România urma să fie alipită la U.R.S.S., iar Banatul românesc la Iugoslavia. Aveau loc exerciții de tragere în munții Vârșețului, în special cu armament greu, care au produs o stare de îngrijorare populației românești din localitățile situate în apropierea frontierei³⁰.

În noaptea de 12-13 august 1948 indivizi neidentificați au răspândit în Cenadu Mare manifeste aduse din Iugoslavia, în special în curțile locuitorilor de origine etnică română. Aceste manifeste aveau următoarele titluri: *Răspuns tovarășului Cervencov și altora; Răspuns tovarășului Bulganin; Ieșirile aventuriste ale guvernului albanez împotriva intereselor vitale ale poporului albanez; Lipsa de principii ca armă în lupta pentru principii; Construirea socialismului ori întărirea elementelor capitaliste la sat și oraș*³¹. În aceeași localitate sârbii au lansat zvonul că Banatul românesc va fi ocupat de către armata iugoslavă în urma înțelegerii dintre Tito și anglo-americieni, fapt care a produs îngrijorarea populației române³².

Jandarmii din Gelu își informau superiorii că notarul comunei, de naționalitate sârbă, deținea un aparat de radio fără autorizație, în fiecare seară adunându-se la domiciliul său foști partizani din armata lui Tito pentru a asculta postul de radio Belgrad, toți cei prezenți fiind pro-titoiști. Se propunea efectuarea de descinderi domiciliare³³.

La 17 august 1948 au sosit în localitatea Saravale ajutorul atașatului militar iugoslav la București însoțit de un diplomat iugoslav. Aceștia au mai vizitat comunele Sâmpetru Mare și Gelu, interesându-se de situația foștilor partizani sârbi, a văduvelor și invalizilor, promițând familiilor celor căzuți în Iugoslavia și celor invalizi ajutor material sau pensii³⁴.

²⁹ *Ibidem*, f. 47.

³⁰ *Ibidem*, f. 49.

³¹ *Ibidem*, f. 50.

³² *Ibidem*, f. 51.

³³ *Ibidem*, f. 52.

³⁴ *Ibidem*, f. 56.

În noaptea de 7-8 august 1948 a fost lansat un stoc de manifeste protoiste în limba română pe linia de cale ferată Modosy-Pardany³⁵. La Șandra circula zvonul că Iugoslavia a trecut de partea anglo-americanilor, în țara vecină găsiindu-se numeroase trupe ale celor două puteri occidentale care pregăteau un atac contra României pentru a răpi Banatul românesc. De asemenea, România urma să se alipească la U.R.S.S., iar din această cauză populația comunei era nemulțumită³⁶.

Locuitorii din Soca (în majoritatea lor sârbi) erau pro-titoiști. Această atitudine o aveau și în urma zvonurilor că Tito a acceptat existența micii proprietăți, iar din recolta anului 1948 nu le-a mai fost impusă muncitorilor agricoli predarea cotelor obligatorii. Circula și știrea că în Iugoslavia se găseau trupe americane pentru a instrui armata iugoslavă³⁷. Și la Comloșu - Mare circulau știri privind situația din Iugoslavia, provenite de la grănicerii iugoslavi, care arătau că în țara lor viața era mult mai bună decât în România³⁸.

La începutul lunii septembrie 1948 în comuna Cenadu-Mare românii și sârbii erau dezbinați. Autoritățile jandarmeriei îi învinuiau pe sârbi de separatism. Astfel, aceștia nu au participat la pregătirea zilei de 23 august. Apoi, în noaptea de 4-5 septembrie au apărut pe pereții caselor din sectorul sârbesc al comunei Iozinci cu următorul conținut: *Trăiască Tito, Trăiască Partidul Comunist Iugoslav, Trăiască prietenia româno-iugoslavă, Trăiască Partidul Muncitoresc Român*. Circula zvonul că Banatul românesc urma să fie ocupat de către armata iugoslavă, iar atunci funcționarii de stat și românii care se manifestau contra sârbilor vor fi trași la răspundere. Se arăta că o parte din sârbi au predat cotele obligatorii doar la intervenția autorităților și au lansat tot felul de zvonuri pentru a împiedica acțiunea de predare a cotelor³⁹.

Într-o notă întocmită la 7 noiembrie 1948 jandarmii din localitatea Rudna subliniau că sârbii din această comună erau de acord cu politica dusă de către Tito, iar la 23 octombrie o parte din sârbi, printre care și cei care au luptat în trupele de partizani ale lui Tito, au organizat o adunare. După terminarea întrunirii doi dintre participanții la aceasta au plecat în Iugoslavia, nemaîntorcându-se până la data raportului. Se preciza că cei doi aveau rude

³⁵ *Ibidem*, f. 59.

³⁶ *Ibidem*, f. 62.

³⁷ *Ibidem*, f. 73.

³⁸ *Ibidem*, f. 72.

³⁹ *Ibidem*, f. 76.

în țara vecină, de la care își procurau diferite manifeste pe care le aduceau în România⁴⁰.

Manifeste iugoslave au fost descoperite în octombrie 1948 la Foeni, ca și la Felnac și Sâmpetru Mare⁴¹. În localitatea Felnac sârbii se adunau seara și ascultau posturile de radio occidentale. Printre aceștia se număra și preotul ortodox sârb, care vizita regulat locuințele sârbilor înstăriți și nutrea simpatie pentru regimul lui Tito. Aceeași situație era întâlnită și la Variaș și Sâmpetru Mare⁴².

În zona de frontieră Partoș, în discuțiile care aveau loc între grănicerii români și cei iugoslavi, ultimii arătau că Republica Populară România era condusă de către sovietici, ordinele venind de la Moscova⁴³.

După ruptura dintre Belgrad și Moscova au avut loc o serie de treceri ilegale de frontieră. Astfel, autoritățile jandarmeriei consemnau faptul că în septembrie 1948 a trecut fraudulos granița în România un lucrător al Biroului Informativ din cadrul Ministerului de Interne (Radovan Despotovici), care era, conform declarației sale, urmărit de către autorități în țara sa. Fugarul a arătat că în scurt timp vor trece în România mai mulți funcționari superiori din Iugoslavia, membri ai Partidului Comunist Iugoslav care erau urmăriți de poliția secretă a lui Tito. Cel prins avea asupra sa un pistol cu muniție⁴⁴.

În decembrie 1948 jandarmii din Cruceni raportau că trei indivizi de origine etnică română au fost reținuți pe când voiau să treacă ilegal frontiera în Iugoslavia, fiind predați Biroului de Securitate Timișoara. Se mai preciza că Rudolf Nadlev, originar din București a fost împușcat mortal deoarece nu s-a supus somației grănicerilor⁴⁵.

Autoritățile române au supravegheat îndeaproape populația aflată în apropierea frontierei româno-iugoslavă. Astfel, jandarmii din sectorul de jandarmi Sânnicolau Mare au întocmit un tabel nominal cu locuitorii „periculoși și dubioși”, care răspândeau manifeste aduse din Iugoslavia sau care simpatizau cu politica promovată de către Tito⁴⁶. În sectorul de jandarmi

⁴⁰ *Ibidem*, f. 77.

⁴¹ *Ibidem*, f. 78, 83.

⁴² *Ibidem*, f. 83.

⁴³ *Ibidem*, f. 85, 87.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 79.

⁴⁵ *Ibidem*, d. 257/1949, f. 1.

⁴⁶ *Ibidem*, d. 246/1948, f. 22-23.

Giulvăz a fost realizat un tabel nominal cu ofițerii, subofițerii și funcționarii deblocați și care locuiau pe o rază de 15 kilometri de la frontieră⁴⁷, iar la Deta cu locuitorii care proveneau din Iugoslavia⁴⁸. În același context se înscrie și ordinul numărul 38.743 din 14 octombrie 1948 al Inspectoratului General al Jandarmeriei care arăta că în cadrul acțiunii de prevenire a trecerilor frauduloase de frontieră să fie legitimată întreaga populație din zona de frontieră pe o rază de 25 de kilometri⁴⁹.

Concluzionând, în urma rupturii dintre Tito și Stalin, România s-a situat ferm de partea Kremlinului. În această situație relațiile româno-iugoslave au devenit tensionate, fapt dovedit și din rapoartele întocmite de către posturile de jandarmi situate în zona de frontieră dintre cele două state. Potrivit informațiilor deținute de către acestea, autoritățile iugoslave au luat măsuri pentru întărirea securității la graniță, ca și în comunele aflate în imediata apropiere a acesteia, și au intensificat exercițiile militare efectuate de către armata iugoslavă. Populația sârbă din județul Timiș-Torontal a urmărit cu atenție evenimentele petrecute în vara și toamna anului 1948 în care a fost implicată Iugoslavia. În condițiile cenzurii din România, precum și a informațiilor denaturate oferite de către autoritățile comuniste de la București, sârbii au apelat atât la emisiunile posturilor de radio străine, cât și la cetățenii iugoslavi care veneau să-și muncească pământul în Banatul românesc. În marea lor parte au aprobat politica dusă de către Tito (exemplul sârbilor din localitățile Rudna, Gad, Soca etc.), nutrind speranța unei schimbări pozitive și în România. Au existat însă și locuitori sârbi, neîncadrați politic și probabil anticomuniști, care priveau cu satisfacție criza declanșată în lagărul comunist, criticându-i pe conaționali lor care făceau parte din Partidul Comunist Român. Pe de altă parte, rapoartele jandarmeriei din Timiș-Torontal ne arată o populație sârbă îngrijorată în urma evenimentelor care au avut loc. În special cei care au făcut parte în timpul celui de-al doilea război mondial din mișcarea de partizani a lui Tito și care, în acel moment, erau membri ai Partidului Muncitoresc Român se temeau de a nu fi arestați de către autoritățile românești, unii părăsindu-și chiar domiciliul.

În perioada pe care ne-am propus să o analizăm, în diverse localități ale județului au fost răspândite manifeste pro-titoiste, aduse din Iugoslavia.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 25.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 26.

⁴⁹ *Ibidem*, d. 242/1948, f. 25.

Pe de altă parte, în localitățile aflate la frontiera cu Iugoslavia au circulat o serie de zvonuri care au fost răspândite atât de către sârbii din România, cât și de cetățenii iugoslavi veniți să-și muncească pământurile în Banatul românesc. Astfel, se zvonea că în statul vecin se găseau trupe anglo-americane, iar, în curând, Banatul românesc va fi alipit la Iugoslavia, iar restul României la U.R.S.S. În privința politicii interne iugoslave circulau informații privind eliberarea deținuților politici și a germanilor, aceștia reprimindu-și toate drepturile cuvenite, fiindu-le restituită și o parte din avere. În același timp au fost arestați adversarii politici ai lui Tito din cadrul Partidului Comunist iugoslav, ca și membrii de partid de naționalitate maghiară. Alte zvonuri arătau că nu li s-au mai impus muncitorilor agricoli cote obligatorii, iar Tito a acceptat existența micii proprietăți. Se mai consemna că cea mai mare parte a populației din statul vecin aproba politica promovată de către liderul de la Belgrad.

În privința relațiilor dintre grănicerii români și cei iugoslavi rapoartele jandarmeriei evidențiază răcirea lor în cursul anului 1948. Grănicerii iugoslavi o acuzau pe Ana Pauker că l-a criticat pe Tito, arătând că România era condusă de la Moscova. Totodată ei subliniau că viața în Iugoslavia era mult mai bună decât în România.

Au fost înregistrate, de ambele părți, treceri ilegale de frontieră. Din documente reiese că din România încercau să fugă în țara vecină adversarii ai regimului comunist sau sârbi din localitățile aflate în apropierea graniței, în timp ce din Iugoslavia urmăreau să se refugieze în România adversarii ai lui Tito.

Față de această situație autoritățile jandarmeriei au luat măsuri de supraveghere a populației sârbești, îndeosebi a celei aflate în zona de graniță, dar și ai celorlalți adversarii ai regimului comunist. Se pregăteau de fapt dislocările forțate în Bărăgan ale populației bănățene de la începutul anilor 50. De asemenea, în opinia noastră, faptul că populația sârbă din județul Timiș-Torontal a aprobat politica dusă de către regimul comunist de la Belgrad în relațiile cu Moscova nu poate constitui o acuză la adresa acesteia.

THE SPIRIT OF THE SERBIAN POPULATION FROM THE TIMIȘ-TORONTAL COUNTY FOLLOWING THE BREAK BETWEEN YUGOSLAVIA AND THE COMMUNIST BLOCK (1948)

Summary

The break between Soviet Union and Yugoslavia, which occurred in 1948, represented the first “Great Schism” within the communist block. The communist regime from Bucharest took side with Moscow and joined Kremlin’s policy of isolating and eventually overthrowing Tito.

Consequently, Bucharest supported a Yugoslavian anti – Tito group that took refuge in Romania, by providing resources for editing a newspaper, which was meant to reach also Yugoslavia. Propaganda against Yugoslavian communist regime reached high levels. Anti – Tito propagandistic material was sent to Yugoslavia by different means. Even the “*sending of trustful and well trained communists to Yugoslavia*” was taken into consideration, for “*illegal political activity*”.

Following the break between Stalin and Tito, Romanian communist authorities attached a great attention to the Serbian inhabitants of the Romanian Banat. Party activists and agitators had been sent to the Serbian villages to intensify propaganda. Radio stations also played an important role in the anti – Tito campaign. Beside the Serbian spoken ones, Slovenian and Macedonian broadcasts were taken into account.

Romanian communists also attempted to gain the allegiance of the Serbian citizens by intensifying the education of Serbian party cadres and organizing a Party teaching system in Serbian language.

Moreover, the Serbian Orthodox Church was to be separated from the Vrsac Episcopate and turned into an autocephalous church.

In addition to the surveillance of Serbian ethnics from Romanian Banat, in 1950, Romanian authorities aimed the clearing of an (at least) 25 km territory alongside the Romanian – Yugoslavian border, from “*all enemy and suspect elements: kulaks, Tito supporters and Nazis*”.

This paper intends to analyze the spirit of the Serbian population from the Timiș-Torontal County following the 1948 break between Tito and the

Stalin. The author had studied the classified (until 1989) records of the Timiș-Torontal Gendarme Legion, kept in the State Archives from Timișoara.

The Serbs from the Timiș-Torontal County had cautiously watched the events involving Yugoslavia from the summer and autumn of 1948. Given the Romanian censorship and the misstatements of the communist authorities, Serbs turned toward information coming from foreign radio stations and also from Yugoslavian citizens cultivating the land they owned in Romanian Banat. Most of them approved Tito's policy (e.g. those from Rudna, Gad, Soca etc.), hoping for positive changes in Romania too. Nevertheless, for some of them, with no political affiliation but probably anti-communists, the crisis within the communist block was a reason for satisfaction and they criticized their co-nationals members of the Communist Party. On the other hand, reports of the Timiș-Torontal Gendarmerie describe an anxious Serbian population. Especially those who had joined Tito's partisan movement during WW II and were at the time members of the Romanian Labour Party were afraid of being arrested by the Romanian authorities. Some of them had even left their homes (Sâmpetru-Mare).

In this period, pro – Tito leaflets brought from Yugoslavia had been spread in some localities of the county (Jimbolia, Cenadu Mare, etc.).

Also, in the villages near the border with Yugoslavia rumors were spreading, carried by both local Serbs and Yugoslavian citizen owning land in Romanian Banat, of the presence of Anglo – American troops located in Yugoslavia. It was said that soon the Romanian Banat will be annexed to Yugoslavia and the rest of Romania to USSR.

As of the internal Yugoslavian policy, some information told about the releasing of political prisoners and also German ethnics, to whom the rights were granted again; also part of their properties was restored. It was also said that Tito's political enemies inside Yugoslavian Communist Party had been arrested, along with the Hungarian party members. Other rumors told that there were no more compulsory quotas for the agricultural laborers, while Tito accepted the existence of small properties and that most of the people supported Tito's policy.

The reports of the Gendarmerie concerning the relations between the Romanian and Yugoslavian border guards point to a deterioration during 1948. The Yugoslavian border guards were accusing Ana Pauker for criticizing Tito.

They also said that Romania was ruled from Moscow and that life was much better in Yugoslavia than in Romania.

Following the development of the crisis between Yugoslavia on one side and the communist states led by Soviet Union on the other side, starting with the summer of 1948 a state of tension emerged at the Romanian – Yugoslavian border also. Reports of the gendarmes from the border villages were indicating defensive structures being built on the Yugoslavian border, strengthening of security along the border and in the close villages and also maneuvers of the Yugoslavian army in the Serbian Banat.

Illegal crossings of the border had been recorded on both sides. Documents point out that fugitives from Romania were opponents of the communist regime or Serbs from the border villages while those from Yugoslavia were adversaries of Tito.

Confronted with this situation, authorities intensified the surveillance of the Serbian population, especially in the border area, but also of the other enemies of the communist regime. In fact, the displacements to Bărăgan of the Banat population were in preparation. These took place in the early fifties.

In our opinion, the fact that the Serbian population from the Timiș-Torontal County approved the policy of the communist regime in Belgrade can not constitute blame.